

Posudek oponentky

na bakalářskou práci Noemi Šimečkové “Sociální služby v prostředí institucionálních změn: na příkladě sociálních pobytových služeb pro seniory v Královohradeckém kraji”

V úvodu teoretické části se autorka zabývá fenoménem instituce, objasňuje, že zkoumá „institucionální rámec“ sociálních služeb. Jako stěžejní pro svůj výzkum volí Müllerův text (výhoda mezioborovosti) a spolu s ním nahlíží instituci jako něco, co „chrání lidské pospolitosti od zániku (druhu), od agrese, materiální nedostatečnosti a ztráty smyslu lidského života“ (str. 12) a přibírá Bergera a Luckmanna, kteří pro tuto práci slouží jako „pomyslné brýle“ a charakterizují instituce jako „ustálené principy či návody, jakým způsobem se ve společnosti jednotlivé věci dělají“ (str. 12). Následuje část *Byrokratický diskurz*, v níž jsem obtížněji hledala souvislosti a východiska pro výzkum, navíc jsem nabyla dojmu, že instituce se zde proměnila v organizaci „s byrokracií se v dnešní době setkávají instituce na denním pořádku ...; díky ní lidé v organizacích nemají čas na podstatnější činnosti...“ (str.14). Taktéž část *Institucionální reflexivita*, zdá se, opouští instituce coby ochranu lidské pospolitosti a toho, jak se věci dělají a vyjadřuje se k „byrokratickému uspořádání organizací“ (str.17) a spolu s Beckem se zaměřuje na „společnost“. S *institucí*, jak autorka říká v úvodu, je to těžké, jako mnoho jiných věcí, vyznačuje se mnohočetností.

Průřez institucionálními transformacemi ... sleduje institucionální změny v dimenzi kapitalistické tržní ekonomiky a v dimenzi formy vládnutí a dohledu (Zdá se mi zajímavé, že v práci se v souvislosti s dohledem, institucionalizací a patologizací stáří neobjevuje tvorba Michela Foucaulta.). Zastavím se jen u několika vybraných poznatků a přidám otázky, na které je možné zodpovědět při obhajobě.

Autorka tvrdí, že v době předmoderního lidského soužití „mohla politika lehce společnost obsluhovat“ a také, že „služby resp. péče o stáří byla v té době poměrně účinná“ (str.20).

Můžete prosím účinnost v péči o stáří v době předmoderní blíže charakterizovat (s ohledem na sociální nerovnosti a poddanství, které této době přisuzujete)? Lze služby a péči považovat za instituce? V čem se liší? Dal by se „individuální přístup/individualizace služby“ (ve Vašem výzkumu str. 45) považovat za instituci?

V současné době, nazvané reflexivní/postmoderní je společnost industrializovaná a komercializovaná, zároveň je zdůrazněna nízká závislost na průmyslu a vysoká na službách, instituce národních států nezvládají procesy individualizace a globalizace (str. 21).

Jak se charakteristika doby, kterou jste uvedla projevuje v oblasti, na kterou se zaměřujete – sociální (pobytové) služby pro seniory – v ČR i jinde ve světě?

Druhá teoretická kapitola (1.2) se věnuje historickým proměnám služeb „o stáří“ (str. 23) a organizačním reformám. Uvítala bych vyjasnění vztahu mezi organizačními reformami sociálních služeb a institucionálními změnami popisovanými v předchozí kapitole ve vztahu k tomu, „jak se věci kolem stáří dělali a dělají“. Navazuji na již dříve zmiňovaný vztah instituce-organizace-služba (např. na straně 29 je zmíněna „institucionalizaci sociálních

služeb“ jako o oslabení úlohy společenství a převzetí zodpovědnosti společností; na str. 45 se objevuje další termín „zařízení“, které klade důraz na individualitu atd.).

Velká pozornost v této kapitole je věnována vzniku formálních organizací, ale literaturu týkající se vzniku ústavů, ústavní péče, tedy segmentu, který se s novým zákonem nazývá pobytové služby, jímž je práce věnována, postrádám. Autorka se věnuje spíše historii sociální práce. Nutno dodat, že vzhledem k nedostatku pozornosti věnované této oblasti v ČR, bylo by třeba pohlédnout za hranice, tak jako to paní Šimečková udělala v případě formálních organizací za pomoci Giddense.

V části věnované *období transformace institucionálního rámce v ČR od roku 1989* vystupuje jako „nejvýznamnější změna“ deinstitucionalizace sociálních služeb (str. 33). Domnívám se, že vzhledem k tématu bakalářské práce a sociologickému zaměření autorky jde o velmi zajímavý jev, který by si zasloužil mnohem větší pozornost, které se nedočkal. Je to škoda zvláště proto, že vzpomenu-li na Müllerovu instituci coby ochranu lidské pospolitosti od zániku, agrese, nedostatečnosti a ztráty smyslu života, jde (nejen v Čechách) o klíčové hnutí týkající se pobytových služeb. Obávám se, že pomlčka, která za deinstitucionalizací (DI) v bakalářské práci následuje znamená, že autorka DI slučuje se vznikem neziskových organizací a přizpůsobování se požadavkům EU.

Upřesněte prosím, co deinstitucionalizace a následná transformace sociálních služeb znamená, jakými principy se řídí, jaká pravidla zavádí a jak se aktuálně dotýká péče o starší spoluobčany.

V kapitolách věnovaných výzkumu autorka, dle mého názoru, prokazuje dostatečné kompetence studentky bakalářského programu, z přípravy a realizace výzkumu je patrná poctivost přístupu i kritické myšlení. Dostatečnou pozornost věnovala etickým otázkám a komfortu lidí, se kterými na výzkumu spolupracovala.

Pokud jde o výběr respondentů kladu si otázku, zda by pestřejší výběr nebyl pro výzkum institucionálních změn přínosnější. Vzorek je jistě, jak říká autorka, z určitého hlediska heterogenní, mnohá hlediska různosti nezohledňuje (samozřejmě je vždy nutné volit určitá omezení), ale co např. typy pobytových služeb, nebo starší lidé v tzv. *domovech pro osoby se zdravotním postižením*?. Poznámkou navazuji na autorkou zmiňovanou a nedostatečně reflektovanou „nejvýznamnější změnu“, deinstitucionalizaci sociálních služeb po roce 1989 a postoje ředitelů a ředitelky k pobytovým službám (tedy tzv. institucionalizaci), jejichž jsou správci a udržovateli, někdy i 20 let. Významnou roli ve vztahu k de/institucionalizaci péče o starší lidi hraje osobní příběh autorky ve vztahu k pobytovým službám, který popisuje na str. 41-42.

Není účelem posudku se podrobně věnovat obsahu kapitoly 3, kterou paní Šimečková důkladně zpracovala na základě rozhovorů. Dovolím si jen upozornit na několik míst v textu, která mě zneklidňují:

- Individuální přístup slouží k udržování klientovy důstojnosti, ke které patří právo na soukromí, jež mj. zajišťuje možnost bydlet na jednolůžkovém pokoji, jak málo možné je to v pobytových službách zajistit a jakým utrpením mohou lidé na konci života lidé procházet, protože musí pokoj s někým sdílet, dokumentuje autorka z výpovědí na str. 46-47. Na straně 48 ovšem autorka vztahuje právo na soukromí a tedy důstojnost k míře soběstačnosti – „při horším zdravotním stavu (a ekonomicky) nedává jednolůžkový pokoj smysl“ – a rčení „takoví lidé na tom nejsou dobře ani po mentální stránce, a proto jim samotným na typu pokoje nezáleží“, by kritické čtenářky a čtenáři

označili jako ableismus a zradu mj. na Müllerově popisu toho, co dělá (může dělat) instituce. Skutečnost, že autorka považuje vlastní prostor/místo v podobě jednolůžkového pokoje za překážku socializace svědčí podle mě o příklonu k institucionálnímu režimu spíše než k důstojnému (individualizovanému) životu. V tomto bodě napsané platí v případě, že na otázku „kdo mluví“ na str. 48, zní odpověď „Noemi Šimečková“. Ovšem i v případě, že by tomu tak nebylo, je vzhledem k teoretickým východiskům třeba zjištění kriticky reflektovat.

- „S klienty zařízení sociálních pobytových služeb pro seniory, a i se seniory obecně, se tedy dnes jedná jako s plnoprávními partnery,“ vyvozuje autorka závěry z podkapitoly 3.1. Aniž bych chtěla znevažovat její práci a úsilí vložené do výzkumu, nedomnívám se, že takto obecný závěr lze vyvodit. Ani v případě služeb, s jejichž řediteli mluvila, ani pro „společnost“. Jen na okraj dodávám, že praxe péče a každodennost ve vybraných zařízeních nebyla součástí výzkumu, a tedy „jednání“ nebylo předmětem zkoumání. Jen na okraj zmiňuji, že literatura svědčící o opaku je velmi bohatá.
- Jestliže se autorka věnuje *Omezením na institucionální úrovni zařízení* v oblasti financování, nezdá se mi vhodné omezit se na tvrzení, že ředitelé nejsou vlastním pány a ve svém podnikání závisejí na tom, jestli budou mít dost financí či nikoli (str. 68). Jednak z textu vyplývá, že jde většinou o příspěvkové organizace a tedy nemůžeme mluvit o podnikání – činnost vedoucí k dosažení zisku – a bagatelizace role institucí v ekonomii či ekonomie v institucích na místní, národní i globální úrovni, které se autorka dopouští, není vzhledem k závažnosti tématu na místě (jak sama autorka jistě ví viz 1.odst. str. 76 – dopad na kvalitu péče a tedy život každého člověka).
- Kladu si otázku, zda je v předkládaném kvalitativním výzkumu třeba věnovat pozornost tomu, kolik respondentů a jak moc něco říká nebo tvrdí.

Poslední bod nejspíše svědčí o tom, že je čas posuzování práce uzavřít.

Děkuji Noemi Šimečkové za výběr tématu, spojení osobního, organizačního a politického a za jistě velké úsilí, které vynaložila při zpracování bakalářské práce. Zvládla ji, podle mého názoru, **velmi dobře**, po doplnění a zodpovězení některých otázek možná **výborně**. Moje komentáře, připomínky a otázky jsou uvedeny s respektem k vykonané práci a dobře míněny.

V Praze 31.8. 2022

Dana Hradcová